

JAN BUŁHAK

Dvidešimt šešeri metai
su Ruščicu

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

JAN BUŁHAK

Dvidešimt šešeri metai
su Ruščicu

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Vilnius 2014

UDK 75(438)(092)
Bu231

Versta iš: Jan Bulhak,
Dwadzieścia sześć lat z Ruszczyem,
Wilno, 1939

Jan Bulhak,
Wędrowni fotograf w słowie i obrazie,
zeszyty I–IX,
Wilno, 1931–1936

Knygos leidimą parėmė
Lietuvos kultūros taryba

Iš lenkų kalbos vertė
Stanislovas Žvirgždas

Redagavo
Nijolė Deveikienė

Dailininkas
Arūnas Prelgauskas

Viršelyje:
Vilniaus bažnyčios nuo Užupio. Apie 1913

Leidinyje panaudotos nuotraukos iš Lietuvos nacionalinio muziejaus,
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rinkinių
ir Jano Bulhako knygos *Dwadzieścia sześć lat z Ruszczyem* (Vilnius, 1939)

TURINYS

PRATARMĖ ...7

Dvidešimt šešeri metai su Ruščicu

IŽANGA ...II

- I KAIP AŠ SUSIPAŽINAU SU RUŠČICU ...14
- II *TYGODNIK WILEŃSKI* (1909–1910) ...23
- III RUŠČICAS MINSKE ...35
- IV BAGDANAVE ...46
- V VILNIAUS TRAUKA (1912 METAI) ...63
- VI DRAUGE VILNIUJE (1913 METAI) ...72
- VII KARO METAI (1914–1919) ...93
- VIII PRIE TIKSLO ...107
- IX ALMA MATER VILNENSIS (1919–1920) ...123
- X KLAJONĖS IR NAUJI LAIMĖJIMAI ...141
- XI KOVA UŽ VILNIŲ (1922–1926) ...153
- XII TARP VILNIAUS IR BAGDANAVO (1925–1927) ...168
- XIII PAVAKARYS (1927–1932) ...176
- XIV SUTEMOS IR TAMSA (1933–1936) ...198
- XV PRIE KAPO ...217

Fotografo kelionės žodžiu ir vaizdu

VILNIJOS KRAŠTOVAIZDIS ...230

KRAŠTOVAIZDIS, PAMATYTAS PER OBJEKTYVĄ ...238

PER PANERIUS Į TRAKUS ...248

NARUTIS ...256

Kabilninko link ...256

Kupos link ...260

Baltoji naktis ...262

Per Gatavičius Didžiosios Užlos link ...264

Auksinė diena ...268

Raudonas vakaras ...270

ŽMOGUS – KRAŠTOVAIZDŽIO KŪRĖJAS ...272

RUŠČICO PABAIGTUVĖS ...287

VILNIAUS PEIZAŽAS ...298

Gėrėjimasis iš toli ...298

Priartėjimo džiaugsmas ...308

Dvidešimt šešeri metai
su Ruščicu

PRATARMĖ

Šia knyga Lietuvos nacionalinis muziejus pratęsia Jano Bulhako žodinės kūrybos publikavimą. Šį kartą skaitytojams pateikiami du literatūriniai kūriniai: *Dvidešimt šešeri metai su Ruščicu* (*Dwadzieścia sześć lat z Ruszczycem*, 1939) ir *Fotografo kelionių žodžiu ir vaizdu* (*Wędrówki fotografa w słowie i obrazie*) devyni sąsiuviniai.

1936 metais mirus Ferdinandui Ruščicui, J. Bulhakas parašė atsiminimų knygą *Dvidešimt šešeri metai su Ruščicu*, kurioje atsiskleidžia daug paties autoriaus gyvenimo ir kūrybos paslapčių, nevengiama ir intymesnių prisipažinimų, apmąstymų. Tiesa, pasitaiko ir kiek tendencingai nušviestų Vilniaus istorijos momentų. Verčiant buvo atsisakyta keleto mėgėjiškų paties J. Bulhako ir mažai žinomų autorių eilėraščių, kiti tekste pateikiami eilėraščiai tėra laisvas vertimas.

Gyvendamas Vilniuje, J. Bulhakas sumanė išleisti visą seriją *Fotografo kelionių*, kur žodžiu ir vaizdu būtų aprašytas ir parodytas Vilniaus ir jo apylinkių grožis. 1931 metais pasirodė pirmasis šios serijos sąsiuvinis *Vilnijos krašto vaizdis* (*Krajobraz wileński*), skirtas autoriaus dvidešimt penkerių metų fotografinio darbo jubiliejui. Vėlesniais metais buvo išspausdinti dar aštuoni sąsiuviniai: II – *Krašto vaizdis, pamatytas per objektyvą* (*Krajobraz, widziany przez soczewkę*, 1933), III – *Per Panerius į Trakus* (*Prez Ponary do Trok*, 1933), IV–V – *Narutis* (*Jezioro Narocz*, 1935), VI – *Žmogus – krašto vaizdžio kūrėjas* (*Człowiek twórcą krajobrazu*, 1936), VII – *Ruščico pabaigtuvės* (*Ruszczycowskie dożynki*, 1935) ir VIII–IX – *Vilniaus peizažas* (*Pejzaż Wilna*, 1936). Knygelių literatūrinis ir vizualinis turinys papildo vienas kitą ir sukuria vieningą meno kūrinį.

Stanislovas Žvirgždas

ĮŽANGA

Su Ferdinandu Ruščicu susipažinau 1910-aisiais ir gyvenimas mus netrukus labai suartino. Per daugelį Vilniuje drauge praleistų metų man ne kartą kildavo noras apie jį ką nors parašyti, suvokiau, kad neturėtų pranykti nežinioje visa tai, kas žinoma apie tokio nepaprasto masto menininką ir žmogų. Supratau, kad Ruščicas yra didžiausia visos Lenkijos vertybė, todėl palikuonys apie jį turėtų žinoti bent iš kuklaus dienoraščio forma parašyto kūrinio, jeigu niekas nesugebės parašyti iškiliau. Net pateikus kitokią nuomonę ir vertinimus, kurie neatitiktų rašančiojo dvasinių nuostatų, niekas jo negali atleisti nuo pareigos palikuonims.

Be priedermės, būtų patirtas ir nemenkas džiaugsmas dar kartą išgyventi daugelį metų, praleistų šalia žmogaus, kuris peraugo savo aplinką ir Vilniuje sukūrė išties epochą. Džiaugčiausi ne vien dėl epochinio Ruščico atradimo, bet ir priminęs jį tiems, kurie kasdieninio gyvenimo rutinoje deramai jo nesuprato ir nevertino pagal nuopelnus... Kur kas lengviau pastebimos paaukuotomis kartoninėmis karūnomis pasipuošusios tariamos įžymybės. Tikroji dvasios didybė nematoma, ji slypi kilniame paprastume ir gausiai, nesiafišiuodama dalija savo lobius. Ne kiekvienas sugeba tai pastebėti. Vyliausi, kad bent kiek pasitarnausiu Ruščico pažinimui, kad bus suvoktas jo išskirtinis vaidmuo mūsų gyvenime ir išmokta džiaugtis jo buvimu.

Didžiosios sielos panašios į saulę: jos šviečia ir šildo savo neišsenkančiais turtais, eikvoja juos be atodairos, neprarasdamos savo neišnykstančių lobynų, vien todėl, kad nesugeba elgtis kitaip. Tačiau kaip aprašyti saulę? Kaip ją aprėpti mintimis ir žodžiais? Ar iš mano akiplėšiškų ketinimų neliks tik saują pelenų? Man nedavė ramybės tos abejonės, nes suvokiau, kad Ruščico esybės ir gilumo parodymas – mano jėgas viršijanti užduotis. Buvau užsidegęs ir pasiryžęs atlikti šią užduotį, bet stigo žinių ir patirties. Todėl tiek metų, nuoširdžių ketinimų pilnas, tylėjau ir tam tylėjimui, regis, nebuvo galo.

Taip susiklosčius aplinkybėms, sulaukiau pirmosios studijos apie Ruščicą – *Meno tarnyboje – prie Ferdinando Ruščico kūrybos ištakų*, kurią parašė Jurgis Remeris. Šiame veikale menininkas buvo pristatytas spalvingai, iškiliai ir įtaigiai, gal kiek

Tokie pat buvo ir mano jausmai. Sekdamas Ruščico ligą, vildamasis ir abejodamas, pradėjau suvokti, kad žiauri, neišvengiama nelaimė užveria jo veiklaus gyvenimo tarpsnį, kad šis tarpsnis jau priklauso istorijai, o aš privalau neatidėliodamas, kol gyva atmintis ir tvirta sveikata, užrašyti savo atsiminimus. Tad su Dievo pagalba pradėdau, nes tikiu, kad Apvaizda kreipė mano žingsnius, kai mūsų gyvenimo keliai susikirto. Ne visada galėsiu pateikti tikslias datas ir įvykių chronologiją, nes neturiu išmoningo kronikininko atminties. Man visada labiau rūpėjo spalvingas gėlės vešlumas nei jos žydėjimo laikas. Gailiuosi, kad dėl tos priežasties praleisiu ar perteiksiu tik paviršutiniškai ne vieną svarbų ir būtiną faktą. Tačiau neturiu kitos išeities. Be to, rašysiu ne tik apie faktus, bet ir apie savo įspūdžius, kuriuos pateiksiu sąžiningai ir tiksliai.

Įžangą ir pirmuosius skyrius rašiau dar tada, kai Ruščicas buvo gyvas ir, regis, sveiko. Turbūt todėl neparašiau tolimesnių skyrių ir nutraukiau darbą.

Šiandien Ruščico jau nebėra su mumis. Liko tik prisiminimai, tad juos užrašyti – mano pareiga. Privalau paskubėti, nes metai sparčiai bėga, o ką atneš rytą, nežinia. Tęsdamas pasakojimą, jaučiu kartėlį, kad gerai neišnaudojau daugelio bendravimo metų, jaučiu sąžinės graužatį, kad pernelyg mažai vertinau laimę, kurią man likimas dovanojo.

Gyvenime nėra nieko sunkesnio už jo negrįžtamumo pojūtį. Taip pat nėra nieko stipresnio už troškimą įamžinti ir ainiams perteikti visa tai, kas buvo gera ir gražu, bet jau praėjo.

1936 metų lapkritis

KAIP AŠ SUSIPAŽINAU SU RUŠČICU

Tais 1910 metais jau buvau sulaukęs Dantės „pusės gyvenimo kelio“ amžiaus, tačiau vis dar nežinojau, kur link pasukti. Gyvenimas slinko instinktyviai, nuveiktų darbų seka, be sąmoningų, įtemptų valios pastangų, o iš to kilusią pilkumą ir tuštumą slėpiau, tenkindamasis trumpalaikėmis užgaidomis ir žaisliukais, kuriuos vadinau „aukščiausiais siekiais“. Ganėtinai paviršutiniškas diletantizmas ir snobizmas buvo neišvengiama pirmosios mano gyvenimo dalies esmė. Tiesą sakant, įvairaus pobūdžio diletantizmas mane supo iš visų pusių ir užgožė išmaningo, tvarkingo ir kryptingo darbo pasaulį, atribojo nuo nepažįstamos, sąmoningos veiklos. Mano aplinkoje viskas vyko mėgėjiškai ir gaivališka, pradedant požiūriu į mokslą ir meną ir baigiant žemės ūkiu ir namų ruoša. Aplink gyveno geri, dori žmonės, tačiau jų būdo savybės, rūpesčiai ir prietarai man buvo svetimi ir nepriimtini. Žmonės gyveno instinktyviai, kažkaip automatiškai, dirbo kasdienius darbus ir ilsėjosi, beveik nesirūpino bendra gyvenimo kokybe ir esme. Jie buvo išskirtiniai. Neturėdami piktos valios, kituose jie stengėsi įveikti viską, kas, jų supratimu, prasilenkė su tvarkingo ir garbingo bajorų žemvaldžių gyvenimo normomis. Jie, inteligentiški bendrąja šios sąvokos prasme, iš esmės pasižymėjo vaikišku aukštesnių vertybių ir tikslų, kuriuos gyvenimui suteikia visapusiška kūryba, plačiai suprantama kaip gyvenimo pilnatvė, nesuvokimu. Būtent dėl to jie buvo labai riboti ir netolerantiški individualumui ir kitokioms pažiūroms. Jų pačių išskirtinumas buvo nesąmoningas ir nevalingas, todėl labai despotiškas.

Šiandien, kai žiūriu iš metų ir suvokimo perspektyvos, suprantu, kad taip ir turėjo būti, nes ten, kur nebuvo blogų ketinimų, negalėjo būti nei kalbos apie kaltinimus ir skriaudas. Tuo metu stipriai ir nemaloniai jutau gniuždantį spaudimą, kurį man darė aplinka, susikrimtęs užsiverdavau savyje ir buvau nusiteikęs pašiepti, maištauti ir kovoti su tais žmonėmis, kurie man troško savaip suprantamo gėrio. Tie pojūčiai buvo ypač stiprūs ir beviltiški, nes aplinkos buitiškumui nesugebėjau priešpriešinti savo ryžtingo ir aiškaus būdo. Jie žinojo, ko nori, o aš – ne. Intuityviai jutau savo teisumą, tačiau nei žodžiu, nei poelgiu to negalėjau paaiškinti. Todėl mane laikė keistuoliu, sibiritu ir tuščiu svajokliu, koks anuo metu ir buvau.

Taip stumdamas dieną po dienos ir atsisakydamas vienų svajonių dėl kitų, prieš save regėjau neįveikiamą sieną, į kurią atsitrenkdavo geriausi širdies polėkiai ir karščiausios svajonės. To neįveikiamo rato viduje buvau vienišas, gyvenau ūkanotose neįkūnytose svajonėse. Rašinėjau straipsnelius visuomeniniais ir tautiniais klausimais, kurie, nepaisant naivaus jų turinio ir tuščiažodžiavimo, Vilniaus lenkų spaudoje buvo noriai spausdinami. Be to, jau keletą metų su man būdingu visišku atsidavimu fotografavau. Nežinios graužiantį ilgėsį ir sunkiai slenkančio laiko tuštumą skandinau daug triūso reikalaujančioje fotografijos technikos rekvizitinėje ir vyliausi, kad kada nors ateis išsipildymo diena. Po pirmųjų, gal ir atsitiktinių, pasiekimų šiose abiejose srityse tapau parapine įžymybe ir pavieto pasididžiavimu, tačiau, mano užkampio nuomone, turėjau visus išlaidaus keistuolio bruožus. Buvau pripažintas su atlaidžia užuojauta, su kuria autoritetingi žmonės priima nebrendėlių ir išklydėlių išsišokimus.

Šiandien, žvelgdamas į tą savo gyvenimo tarpą, be perdėjimo ir priekaištų galiu patvirtinti, kad nugyvenau jį primityvaus intelektualumo ir meniškumo terpėje, nes tokia pat atšiauri pirmą kartą padėtis buvo būdinga ir tuometinei mano aplinkai. Šis vėlesnių įvykių fono pagražinimui reikalingas objektyvus tvirtinimas nėra noras užtraukti nešlovę ar jausti pagiežą dažniausiai geriems ir naudingiems, dažnai protingiems ir kilniems žmonėms, kurie buvo tos aplinkos dalis. Tik lemtingai susiklosčius aplinkybėms, tarp jų nesutikau tokio, kuris mokėtų ir galėtų savo pavyzdžiu ar patarimu pažadinti manyje snaudžiančias galias. Neturėjau laimės sutikti tokių žmonių nei Krokuvos universitete, nei vėliau, kai įsikūriau Peresekoje netoli Minsko. Tokios aplinkybės apsunksino mano brendimą, privertė ilgai kamuotis ir blaškytis į šalis. Tačiau augo pasipriešinimas ir stiprėjo pergalės jausmas. Bergždžiai slenkant niūrioms, neturiningoms dienoms, įsiklausydavau į tolimo pasaulio atgarsius, kelias į kurį man, regis, buvo užvertas visiems laikams. Net nenujaučiau, kad greitai jis gali atsiverti ir kokią išskirtinę laimę man likimas rengia.

Tuo metu Vilniuje turėjau mokyklos metų kolegą ir bičiulį, šiandien jau senokai mirusį, daktarą Liucijoną Adamovičių, reto gerumo ir pasišventimo žmogų. Jis mirė 1911 metais nuo šiltinės, kuria užsikrėtė nemokamai gydydamas Vilniaus neturtėlius. Su nuoširdžia pagarba prisimenu mielą bičiulį, tylų, nežinomą pareigos didvyrį. Daktaras Adamovičius kadaise aplankė mane Peresekoje ir, kalbant apie įvairius Vilniaus reikalus, su užsidegimu pasakojo apie Ferdinandą Ruščicą, kuris organizuoja ir telkia meninį gyvenimą mieste, rengia puikias dailės parodas,

Ferdinando Ruščico buto Užupyje interjeras. 1912–1913

Ferdinandas Ruščicas. 1912–1913

Jano Bulhako buto ir fotostudijos Portovaja (dabar Pamėnkalnio) gatvėje 6 interjeras. 1912–1913

Namas Pilies gatvėje (dabar Pilies g. 22). 1912–1915

Šv. Jono bažnyčios rytų fasadas. 1912–1915

Vilniaus universiteto astronomijos observatorija. 1912–1915

Vilniaus universiteto bibliotekos ir observatorijos fragmentas. 1912–1915

Vilniaus bažnyčios nuo Bekešo kalno. 1912–1915

Vilniaus panorama su Šv. Kotrynos bažnyčia. 1912–1915

Ferdinando Ruščico buto Užupyje interjeras. 1912–1913